

Polski Instytut
Praw Człowieka
i Biznesu

Praca przymusowa i handel ludźmi

Forum Inspiracji 17 maja 2019

Warszawa

dr. hab. Joanna Unterschütz, prof. WSAiB

Instytut

- Polski Instytut Praw Człowieka i Biznesu jest apolityczną i niezależną fundacją non-profit działającą na rzecz zwiększenia stopnia poszanowania praw człowieka i stosowania zasad zrównoważonego rozwoju, w kontekście odpowiedzialnego prowadzenia biznesu, poprzez oddziaływanie na codzienną praktykę funkcjonowania przedsiębiorstw i innych organizacji, a także politykę państwa i ustawodawstwo.
- Instytut jako centrum eksperckie chce efektywnie wpływać na przestrzeganie praw człowieka zarówno w kontekście prowadzenia biznesu jak i poprzez oddziaływanie na tworzenie stosownych polityk i regulacji.

- Naszym celem jest:

- wzmocnienie kompetencji przedsiębiorstw, by wiedziały czym są prawa człowieka i umiały ich przestrzegać,
- wzmocnienie organizacji pozarządowych aby zwiększyć efektywność ich działania, oraz
- wspieranie administracji publicznej w działaniach skutkujących wprowadzeniem rozwiązań prawnych i praktycznych promujących i wspierających odpowiedzialne postawy przedsiębiorstw.

Działania Instytutu, w tym m.in. badania naukowe, działalność edukacyjno-szkoleniowa i popularyzatorska, a także współpraca z przedstawicielami wszystkich sektorów, mają na celu przyczynić się do zmiany paradygmatu dotyczącego relacji praw człowieka i biznesu, oraz odpowiedzialności przedsiębiorstw i innych organizacji za naruszenia praw człowieka.

- więcej: <http://pihrb.org>

Praca przymusowa

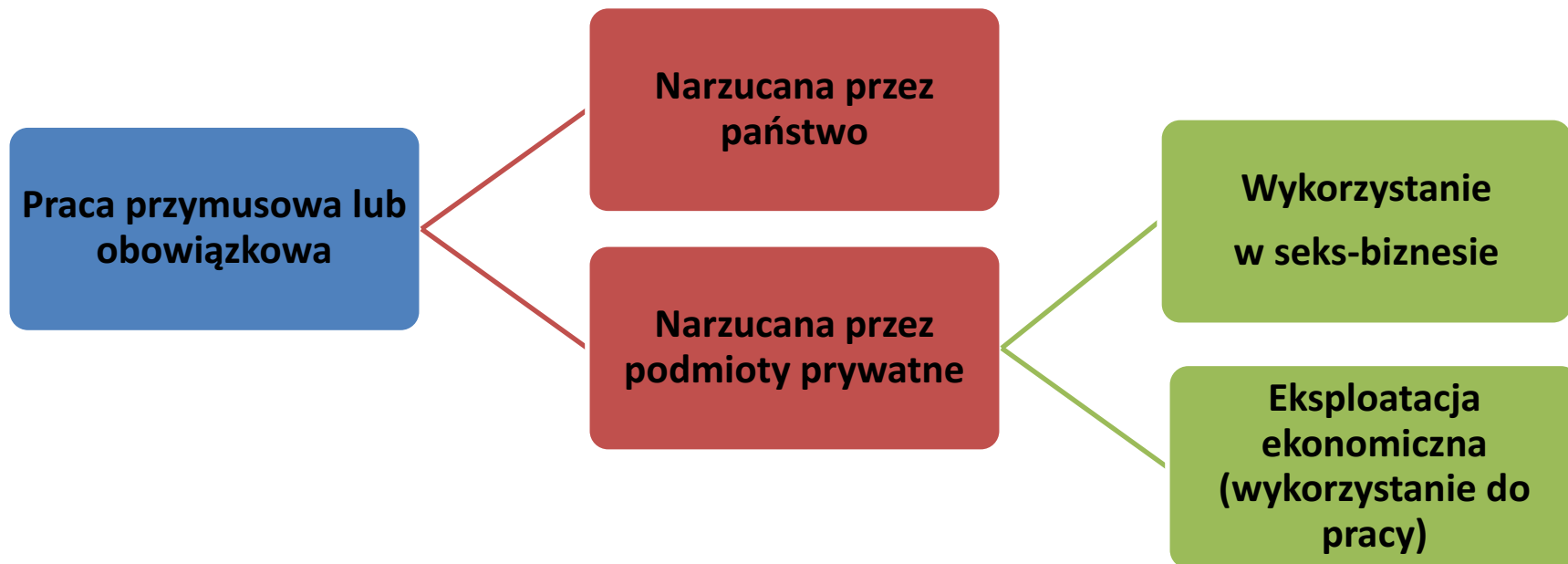
**„praca przymusowa lub obowiązkowa”
oznacza wszelką pracę lub usługi wymagane od
jakiejsz osoby**

- 1. pod groźbą jakiejkolwiek kary**
- 2. i do których dana osoba nie zgłosiła się dobrowolnie**

Konwencja MOP nr 29

Typologia pracy przymusowej MOP

Elementy definicji pracy przymusowej: groźba kary

- Przemoc fizyczna w stosunku do pracownika, jego członków rodziny lub osób bliskich
- Przemoc seksualna
- (groźba) odwetu
- Uwięzienie lub inna forma ograniczenia swobody poruszania się
- Kary pieniężne
- Denuncjacja do władz (policja, służby imigracyjne, straż graniczna) i deportacja
- Zwolnienie z pracy
- Groźba odmowy zatrudnienia w przyszłości
- Wykluczenie z grupy społecznej
- Odebranie praw i przywilejów
- Pozbawienie schronienia, pożywienia lub innych niezbędnych środków
- Przeniesienie do pracy w jeszcze gorszych warunkach
- Utrata statusu społecznego

Elementy definicji pracy przymusowej: brak zgody

- Urodzenie osoby jako niewolnika
- Urowadzenie lub porwanie
- Sprzedaż osoby
- Zamknięcie osoby w miejscu pracy
- Przymus psychiczny (np. Rozkaz wykonywania pracy poparty wiarygodna groźba kary za odmowę wykonania)
- Tworzenie długu (np. przez żądanie niewspółmiernie wysokich cen za usługi i dobra, naliczanie wysokich kar i odsetek)
- Oszustwo lub nieprawdziwe obietnice co do charakteru lub warunków pracy
- Niewypłacanie wynagrodzenia
- Odebranie i zatrzymanie dokumentów tożsamości, dokumentów podróży lub innych cennych przedmiotów

Wskaźniki ILO dot. handlu ludźmi osobami dorosłymi do pracy przymusowej

WSKAŹNIKI REKRUTACJI Z UŻYCIEM OSZUSTWA

- **Silne wskaźniki**
  - Oszustwo dot. rodzaju pracy, miejsca lub pracodawcy
- **Średnie wskaźniki**
  - Oszustwo dot. warunków pracy
  - Oszustwo dot. treści umowy o pracę i jej legalności
  - Oszustwo dot. połączenia z rodziną
  - Oszustwo dot. warunków zamieszkania i życia
  - Oszustwo dot. legalności dokumentów lub otrzymania legalnego pobytu
  - Oszustwo dot. podróży i warunków rekrutacji
  - Oszustwo dot. płacy
  - Oszustwo dot. obietnicy małżeństwa
- **Słaby wskaźnik**
  - Oszustwo dot. możliwości dostępu do edukacji

WSKAŹNIKI REKRUTACJI Z UŻYCIEM PRZYMUSU

- **Silny wskaźnik**
  - Przemoc wobec ofiary
- **Średnie wskaźniki**
  - Urowadzenie, przymusowe małżeństwo, sposób postępowania z zastosowaniem przymusu lub sprzedaż ofiary
  - Konfiskata dokumentów
  - Związanie długiem
  - Izolacja, uwięzienie, nadzór
  - Groźba poinformowania władz
  - Groźba zastosowania przemocy wobec ofiary
  - Groźba poinformowania rodziny, społeczności, opinii publicznej
  - Przemoc wobec rodziny (groźba przemocy lub jej zastosowanie)
  - Niewypłacanie pieniędzy

WSKAŹNIKI REKRUTACJI Z WYKORZYSTANIEM ZALEŻNOŚCI

• Średnie wskaźniki

- Wykorzystanie trudnej sytuacji rodzinnej
- Wykorzystanie faktu nielegalnego statusu
- Wykorzystanie faktu braku edukacji (nieznajomości języka)
- Wykorzystanie faktu braku dostępu do informacji
- Sprawowanie kontroli przez sprawców
- Przyczyny ekonomiczne
- Nieprawdziwa informacja nt. prawa, stosunku władz
- Nieprawdziwa informacja nt. legalności migracji
- Sytuacja rodzinna
- Sytuacja osobista
- Psychologiczna i emocjonalna zależność
- Związek z władzami/legalność statusu

• Słabe wskaźniki

- Zależność od przekonań kulturalnych/religijnych
- Ogólny kontekst
- Problemy w przeszłości
- Trudności z organizacją podróży

WSKAŹNIKI WYKORZYSTANIA/EKSPLOATACJI

• Silny wskaźnik

- Przekraczanie czasu pracy

• Średnie wskaźniki

- Złe warunki życia
- Niebezpieczna praca
- Niska płaca lub jej brak
- Nieprzestrzeganie prawa pracy i podpisanej umowy
- Brak ochrony socjalnej (umowy, ubezpieczenia, itd.)
- Bardzo złe warunki pracy
- Manipulacja płacą

• Słaby wskaźnik

- Brak dostępu do edukacji

WSKAŹNIKI STOSOWANIA PRZYMUSU W MIEJSCU DOCELOWYM

• Silne wskaźniki

- Konfiskata dokumentów
- Związanie długiem
- Izolacja, uwięzienie, nadzór
- Przemoc wobec ofiary

• Średnie wskaźniki

- Zmuszanie do działalności przestępczej/nie zgodnej z prawem
- Zmuszanie do wykonywania konkretnych czynności lub klientów
- Zmuszanie do czynów przeciwko innym ofiarom
- Zmuszanie do kłamania władzom, rodzinie itd.
- Groźba poinformowania władz
- Groźba pogorszenia dotychczasowych warunków pracy
- Groźba zastosowania przemocy wobec ofiary
- Bycie pod silnym wpływem
- Przemoc wobec rodziny (groźba przemocy lub jej zastosowanie)
- Niewypłacanie pieniędzy

• Słaby wskaźnik

- Groźba poinformowania rodziny, społeczności, opinii publicznej

WSKAŹNIKI WYKORZYSTANIA ZALEŻNOŚCI W MIEJSCU DOCELOWYM

• Średnie wskaźniki

- Zależność od sprawców
- Trudności z funkcjonowaniem w nieznanym miejscu
- Powody ekonomiczne
- Sytuacja rodzinna
- Związek z władzami/legalność statusu

• Słabe wskaźniki

- Problemy w przeszłości
- Cechy osobiste

Przemyt migrantów

- Korzyści materialne – zazwyczaj finansowe – które przemytnik otrzymuje wzamian za nielegalne wprowadzenie osoby do innego kraju
- Nie musi łączyć się z wykorzystaniem
- Ma charakter umowy pomiędzy pransoprtowana osoba a tym, kto organizuje transport
- Zawiera element przekroczenia granicy państwowej

Typowy proces handlu ludźmi

Rekrutacja

- Obietnice dotyczące pracy: jej rodzaju, wynagrodzenia warunków wykonywania
- Wpływ innej osoby: członek rodziny, sąsiadów, przyjaciół, przywódców wspólnoty religijnej
- Opłaty za rekrutację

Transport

- Wyższe niż oczekiwane opłaty za transport
- Zaliczki na jedzenie
- Stała inwigilacja
- Budowanie atmosfery strachu lub napięcia

Eksploatacja

- Obowiązek zapłaty za korzystanie z narzędzi
- Zaliczki na jedzenie, mieszkanie, ubrania
- Kary za błędy lub niska wydajność w pracy
- Stosowanie przemocy i izolacja ofiary

Dług wobec pracodawcy lub pośrednika

Osoby zagrożone

- Pracownicy migrujący, kobiety, dzieci, osoby pracujące w domach (pomoc domowa, opiekun dla dzieci), osoby uprawiające prostytucję, przedstawiciele mniejszości etnicznych, pracownicy w rolnictwie;
  - Czynniki zagrożenia: ubóstwo, niepełnosprawność, dyskryminacja (płeć lub rasizm), długi, brak edukacji
  - Czynniki izolacji: pracownicy migrujący, nie znający języka kraju przeznaczenia; nielegalny status (miejsce zamieszkania i / lub praca); odległych miejscach
  - Czynniki psychologiczne: strach przed deportacją, presja ze strony rodziny / społeczności (etnicznej lub religijnej)

Umowy międzynarodowe

- Protokół o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi (tzw. Protokół z Palermo), uzupełniający Konwencję NZ przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej (15.11. 2000) (Protokół z Palermo)
- Protokół przeciwko przemytowi migrantów drogą lądową, morską i powietrzną
- Konwencja Nr **29** MOP z 28 czerwca 1930 r. dotycząca **pracy przymusowej lub obowiązkowej**
- Konwencje Nr **105** MOP z 25 czerwca 1957 o **zniesieniu pracy przymusowej**
- Konwencja Nr **138** MOP z 26 czerwca 1973 r. dotycząca **najniższego wieku dopuszczenia do zatrudnienia**
- Konwencje Nr **182** MOP z 17 czerwca 1999 r. dotycząca **zakazu i natychmiastowych działań na rzecz eliminowania najgorszych form pracy dzieci**
- Art. 5 Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej
- Art. 4 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka
- **Konwencja Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi z dnia 16 maja 2005 r**

Handel ludźmi w prawie krajowym

8 września 2010 r. - nowelizacja kodeksu karnego

wprowadziła **definicję handlu ludźmi** (§22 art. 115 k.k.).

Opracowana na podstawie aktów prawa międzynarodowego:

- Protokołu o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi,** uzupełniającego Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 listopada 2000 r., ratyfikowanego przez Polskę w dniu 26 września 2003 r. (tzw. **Protokół z Palermo**);

- Decyzji ramowej Rady Unii Europejskiej (2002/629/WSiSW) z dnia 19 lipca 2002 r. w sprawie zwalczania handlu ludźmi;**

- Konwencji Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi** z dnia 16 maja 2005 r. (konwencja weszła w życie w stosunku do Polski dnia 1 marca 2009 r.).

„**Handlem ludźmi** jest werbowanie, transport, dostarczanie, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osoby z zastosowaniem:

1. przemocy lub groźby bezprawnej,
2. uprowadzenia,
3. podstępu,
4. wprowadzenia w błąd albo wyzyskania błędu lub niezdolności do należytego pojmowania przedsiębranego działania,
5. nadużycia stosunku zależności, wykorzystania krytycznego położenia lub stanu bezradności,
6. udzielenia albo przyjęcia korzyści majątkowej lub osobistej albo jej obietnicy osobie sprawującej opiekę lub nadzór nad inną osobą

– **w celu jej wykorzystania, nawet za jej zgodą**, w szczególności

w **prostytucji**,

w **pornografii** lub innych formach seksualnego wykorzystania,

w **pracy** lub usługach o charakterze przymusowym,

w **żebractwie**,

w **niewolnictwie** lub **innych formach wykorzystania poniżających godność człowieka** lub

w **celu pozyskania komórek, tkanek** lub **narządów** wbrew przepisom ustawy.

Jeżeli zachowanie sprawcy dotyczy małoletniego, stanowi ono handel ludźmi.

nawet gdy nie zostały użyte metody lub środki wymienione

w pkt 1 – 6”.

**zachowanie
sprawcy**

**metody
i
środki**

**cel
i
formy
wykorzystania**

dzieci

Handel ludźmi w prawie krajowym

Art. 189a. k.k.

§ 1. Kto **dopuszcza się handlu ludźmi**,
podlega karze pozbawienia wolności na czas **nie krótszy od lat 3**.

§ 2. Kto czyni **przygotowania** do popełnienia przestępstwa określonego
w § 1, podlega karze pozbawienia wolności **od 3 miesięcy do lat 5**.

KK: porządek publiczny (XXXII) → wolność (XXIII).

Art. 240 § 1 k.k.

§ 1. Kto, **mając wiarygodną wiadomość** o karalnym przygotowaniu albo usiłowaniu lub dokonaniu czynu zabronionego określonego w (...) **art. 189 a** (...) **nie zawiadamia niezwłocznie organu powołanego do ścigania przestępstw**,
podlega karze pozbawienia wolności **do lat 3**.

Wyłączenie karalności zaniechania powiadomienia ww. organu w przypadku:

§ 2. posiadania dostatecznej podstawy do przypuszczenia, że ww. organ wie o ww. czynach

§ 3. obawy przed odpowiedzialnością karną grożącą danej osobie lub jego najbliższym.

Handel ludźmi – okoliczności współtowarzyszące

- **Przemoc** (fizyczna lub psychiczna) dla wywarcia presji lub wymuszenia określonych zachowań
- **Zakaz swobodnego przemieszczania się**, stosowanie **ograniczeń**, **uwięzienie**
- **Praca bez umowy o pracę**
- **Opóźnienia / odmowa wypłaty wynagrodzenia** za pracę
- **Praca za długi**
- **Czas pracy** znacznie przekraczający normy
- **Pozbawianie dokumentów** potwierdzających tożsamość (dowodu osobistego, paszportu)
- **Groźby** (np. spowodowania deportacji, groźby przemocy wobec rodziny)

Rozdział XXVIII Przesłępstwa przeciwko prawom osób wykonujących pracę zarobkową

Art. 218-221

- **Złóśliwe lub uporczywe naruszanie praw pracownika** wynikające ze stosunku pracy lub ubezpieczenia społ. → grzywna, kow, kpw do lat 2.
- **Niewykonanie obowiązku** nałożonego orzeczeniem sądu **wypłaceniu wynagrodzenia** za pracę lub innego świadczenia ze stosunku pracy → grzywna, kow, kpw do lat 3.
- **Niezgłoszenie pracownika do ubezpieczenia społ.** lub **zgłoszenie** danych **nieprawdziwych** mające wpływ na prawo do świadczeń albo ich wysokość → grzywna, kow, kpw do lat 2.
- **Niedopełnienie obowiązku w zakresie bhp**, przez co naraża pracownika na bezpośrednie **niebezpieczeństwo utraty życia** lub **ciężkiego uszczerbku na zdrowiu** → kpw do lat 3.
- **Niezawiadomienie właściwego organu o wypadku przy pracy** → grzywna, kow.

Ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy

Art. 120

- **Doprowadzenie cudzoziemca do nielegalnego wykonywania pracy** – za pomocą wprowadzenia go **w błąd, wyzyskania błędu, wykorzystania zależności służbowej** lub **zdolności do należytego pojmowania przedsiębranego działania**
→ **grzywna od 3000 zł do 30 000 zł.**
- **Doprowadzenie innej osoby do powierzenia cudzoziemcowi nielegalnego wykonywania pracy** (warunki jw.)
→ **grzywna od 3000 zł do 30 000 zł.**
- **Żądanie** od cudzoziemca **korzyści majątkowej** w zamian za podjęcie działań mających na celu **uzyskanie zezwolenia na pracę** lub **innego dokumentu** uprawniającego do wykonywania pracy
→ **grzywna nie niższa niż 3.000 zł.**

„ustawa sankcyjna”

WYSTĘPKI Z USTAWY O SKUTKACH POWIERZANIA WYKONYWANIA PRACY CUDZOZIEMCOM PRZEBYWAJĄCYM WBREW PRZEPISOM NA TERYTORIUM RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Art. 9 ustawy sankcyjnej

- Art. 9 1. Kto powierza, w tym samym czasie, wykonywanie pracy wielu cudzoziemcom przebywającym bez ważnego dokumentu uprawniającego do pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, podlega grzywnie albo karze ograniczenia wolności.
- 2. Tej samej karze podlega, kto powierza wykonywanie pracy małoletniemu cudzoziemcowi przebywającemu bez ważnego dokumentu uprawniającego do pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.
- 3. Karze określonej w ust. 1 podlega, kto w związku prowadzoną działalnością gospodarczą uporczywie powierza wykonywanie pracy cudzoziemcowi przebywającemu bez ważnego dokumentu uprawniającego do pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Art. 10 ustawy sankcyjnej

- Art. 10 1. Kto powierza wykonywanie pracy cudzoziemcowi przebywającemu bez ważnego dokumentu uprawniającego do pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w warunkach szczególnego wykorzystania, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.
- 2. Tej samej karze podlega, kto powierza wykonywanie pracy cudzoziemcowi przebywającemu bez ważnego dokumentu uprawniającego do pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, będącemu pokrzywdzonym przestępstwem określonym w art. 189a § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny (Dz.U. Nr 88, poz. 553, z późn. zm.).
- 3. Przez warunki szczególnego wykorzystania, o których mowa w ust. 1, rozumie się warunki pracy osoby lub osób, którym powierzono wykonywanie pracy z naruszeniem prawa, uchybiające godności człowieka i rażąco odmiennie, w szczególności ze względu na płeć, w porównaniu z warunkami pracy osób, którym powierzono wykonywanie pracy zgodnie z prawem, wpływające zwłaszcza na zdrowie lub bezpieczeństwo osób wykonujących pracę.

Art. 11 ustawy sankcyjnej

- 1. Kto uporczywie powierza wykonywanie pracy cudzoziemcowi przebywającemu bez ważnego dokumentu uprawniającego do pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, w przypadku gdy praca ta nie ma związku z prowadzoną przez powierzającego wykonywanie pracy działalnością gospodarczą, podlega karze grzywny do 10 000 zł.
- 2. Podżeganie i pomocnictwo do czynu, o którym mowa w ust. 1, są karalne.

Polish Institute
for Human Rights
and Business

UN GUIDING PRINCIPLES

REPORTING FRAMEWORK

RAMY SPRAWOZDAWCZOŚCI ZGODNEJ
Z WYTYCZNYMI ONZ DOTYCZĄCYMI
BIZNESU I PRAW CZŁOWIEKA

z przewodnikiem wdrożeniowym